

witold gombrovicz, "pornografi"

çeviren: berran tözer;

"pornografi"nin sözlük anlamı "açık saçık yayın veya resim; edebe aykırı kitap veya resim" olarak veriliyor. bu tanımın içinde olmasa da fiziksel çıplaklık ve görünürlük, açıklık, aşinalık pornografinin asli unsurlarıdır. tabii bir eyleyen, gözleyen ve gözlenen olmalı, ayrıca da bu olayın kendisi en azından "eğlenceli" olmalıdır.

kitabın başlarında s:27'nin sonlarında başlayıp devam eden iki sayfada yer alan şu anlatım kitabın adının neden "pornografi" olduğunu ortaya koyuyor:

... ama bir an , bakışımı. . . gözlerimi ... ağır ve yarı kapalı gözlerimi ... evet, gözleri ... gözlerimin dikkatini çeken bir şey vardı. iştah açıcı ve insanı etkisi altına alan bir şey, evet. ne? dikkatimi çeken, iştahımı kabartan neydi? düşlerimizde bir sis perdesinin gerisinde duran, ulaşılmaz olduğu kadar da istek uyandıran, bu yırtıcı isteğin verdiği karmakarışık duygular içinde, sessiz çılgınlarla etrafında döndüğüm üz yerlere benzeyen, olağanüstü şey neydi?

ben de öyle dönüp duruyordum etrafında, hala kuşku vardı, emin değildim ... ama şimdiden, beni ahp götüren, -büyüleyensaran- başımı döndüren-iştahımı kabartan ve etkisi altına alan bu tatlı şiddete büyük bir zevkle bırakıyordum □endimi ... bu gecenin kozmik soğuğuyla, şehvet fişkırıran bu kaynak arasında öyle bir çelişki vardı ki, kendimi belli belirsiz, bunun tann işi bir mucize olduğunu düşünürken yakaladım, tann işi bir mucizeydi.

peki neydi bu?

bu ... kalabalığın arasında, şurada, bizim birkaç adım önümüzde duran birine ait. ... bir yanale ve bir ense parçasıydı ...

inanılacak gibi değildi! bu ... bu bir ...

(oğlandı) .

(oğlandı)

onun (oğlandan) başka bir şey olmadığı anlayınca, kendimden geçmiş halimden geri dönmeye başladım hemen. zaten, onun kim olduğunu tam olarak görememiştim bile. gördüğüm yalnızca yanaktan ve enseden ibaret sıradan bir ten parçasıydı. derken birdenbire kıpırdadı ve bu hiçbir anlamı olmayan hareket beni bir yandan öbür yana deldi geçti. ne inanılmaz çekicilik!

oysa o bir (oğlandı). .

ve bir (oğlandan) başka bir şey değildi.

ah, ne can sıkıcıydı durum! on altı yaşında bir ense, kısacık kesilmiş saçlar ve üstünde birkaç küçük çatlak olan, fazlasıyla sıradan bir (oğlan) teni, (genç) bir başın duruşu -zaten her şeyi son derece normal- peki o zaman bu titreme de neyin nesi? ah ... burnun çizgisini şimdi fark ediyorum, çünkü hafifçe sola döndü, hiçbir özelliği yok, sonra yan açıdan (oğlanın) sıradan yüzünü görüyorum -bal gibi sıradan hem de! halktan biri değildi. öğrenci miydi? stajyer mi? henüz bozulmamış, biraz hırçın bu (genç) yüz hiçbir özellik taşııyordu, kalemleri dişleyen birinin yüzüydü bu, futbol, rus bilardosu oynayan, ceketinin yakası gömlek yakasını kapatan, ensesi bronzlaşmış bir yüzüdü. yine de kalbiri çok hızlı çarpıyordu .. tanrısal bir şey yayılıyordu on.dan, gecenin bu sonsuz boşluğunda

müthiş büyüleyici ve çekiciydi, sıcaklık kaynağıydı, pınlı bir nefesti. tann'nın lütfuydu. kendime boşu boşuna "neden" diye soruyordum, anlamsızlığı neden birdenbire bu kadar anlamlı oluvermişti?

frederick? biliyor muydu, görüyor muydu, o da fark etmiş miydi? .. insanlar birden sallanmaya başladılar; ayın sona ermişti, çıkışa doğru ağır ağır yığılıyorlardı. ben de onlarla birlikte hareket ediyordum m. henia benim önümde yürüyordu, hala bir okul çocuğu olduğu izlenimi uyandıran sırtı ve ensesi birdenbire gözümün önüne geldi, geldikten sonra da buyurucasına yerleşti oraya -ve biraz önceki diğer enseyle öylesine ahenk içinde, öylesine mükemmel bir biçimde bir araya geldi ki ... bir anda kavradı m, kolaydı, çaba harcamaya gerek yoktu, tabii: bu ense ve öbür ense ... iki ense de ... bu enseler...

nasıl? ne? sanki (genç kızın) ensesi yerinden kopmuş, koşarak öbürünün, (oğlanın) ensesini bulmaya gidiyordu, ensenin sürüklediği bu ense ve ensesinden enseyi sürükleyen ense! eğretilmelerdeki baştan savmalığı bağışlayın lütfen. bu anlatım beni biraz rahatsız ediyor."

yine kitabın 157. sayfasında henia'nın nişanlısı albert'in ağzından şunlar söyleniyor:

"çırılçıplığım! nasıl da çıplak hissediyorum kendimi! tanrım! beni çırılçıplak bıraktılar! bu yaşında çıplaklığa izin vermemek gerekir. çıplaklık yalnızca gençliğe yakışır! yalnızca beni aldatmıyor. bütün erkekleri aldatıyor. genelde bütün erkekleri. çünkü beni bir erkekle aldatmıyor. gerçek bir kadın mı o? bütün mesele bu, henüz kadın olmayışından yararlanıyor. onlara has bir özellikten yararlanıyorlar; bugüne kadar varhğından haberim bile olmayan bir öz-gül-lük ... "

yazar, sayfa 160'ta da semian'ı şöyle tasvir ediyor:

(semian)atağa uzanmış, uzun, kaslı gövdesiyle, hftla gücü temsil ediyordu, bir derebeyiydi o -derebeyi ve efendi- ama artık gücünü kullanamıyordu. bitmişti artık. bunu bildiğini biliyordu. eskiden kimsenin yardımını dilenineye ihtiyacı yoktu, tehlikeliydi, istediğini şiddete başvurarak kabul ettiriyordu, oysa şimdi önümde yatıyordu, saldırgan ve öfkeliydi ama pençeleri yoktu, başkasından merhamet diliyor olmaktan rahatsızdı ... kaslı erkeksiliğiyle sevimsiz, itici biri olduğunu biliyordu..."

aynı sayfanın devamında ilginç bir saptamada bulunuyor ve erkekleri sayarken olek ve karol'u dışarda bırakıyordu:

"evde beş erkek vardı. hippolyte, siemian. albert, frederick ve ben. pöh ... hayvanlar aleminde hiçbir şey bu biçimsizliğe ulaşamazdı. hangi köpek, hangi at, biçimlerdeki bu darmadağınıklıkla, bu kendini bilmezlikle başa çıkabilirdi? yazık! çok yazık! insanlar otuzunu geçince iğrenç yaratıklar oluyorlardı. dünyanın bütün güzelliği onlardan, gençlerden yanaydı. ben, kemale ermiş insan, kemale eriniş dostlanından medet umamazdım, çünkü hepsi midemi bulandırıyorlardı. beni duvann öte yanına itiyorlardı!"

tanıma yeniden geri dönersek burada gözleyen ve gözlenenlerin, keza "eyleyen" ve "eğlenen"lerin kimler olduğu da ortaya çıkıyor: "gençler ve yaşlılar"

bunları okuyunca kitabın adının neden pornografi olduğu çok net olarak anlaşılıyor: kitap hem anlatılanlar, hem de anlatım biçimi itibarıyla bir tür "pornografik" olay niteliğinde. foucoult, 'panoptikon'a atfen her türden "gözlemek" eyleminin bir tür pornografik olay olduğunu ortaya

koyar. yazar 1960'ta kaleme aldığı bu yapıtında iki erkeğin işbirliği yaparak gerçekleştirdikleri "izleme-gözleme" eyleminden yola çıkarak, genç insanları etkileyerek eyleme güçlerini kullanıp, onlara istediklerini nasıl yaptırabildiklerinin hikâyesini anlatıyor.

birbirine bağlı iki saptamada bulunuyor: "gençlik eyler", "yaşlılar bilir"

gençlerin eylemlerine asıl olarak arzuları, istekleri, merakları, yapabilme gücüne sahip olmaları ve her türlü eylemin aslında ve özünde bir 'oyun' olduğu ya da olabileceği algısına sahip olmaları yol açar. ancak bilen yaşlılar onları bu eylemlere sevkeden kişilerdir de aynı zamanda. çünkü onlar gençleri etkileyebilirler, bu etkilerini fark ettikleri anda ise kendi istek ve arzularını onlara bulaştırarak, onların yapacaklarını planlayabilir, bu planlarını gerçekleştirmek için onları teşvik, bazen de tehdit ederek kışkırtırlar.

bu süreçte kritik nokta olan bitenin bir "emir" gibi algılanmaması, tersine gençlerin bunu sanki kendi istek ve arzuları gibi hissetmeleridir.

witold gombrowicz'in bu romanında yaptığı tam da bunu bize göstermektir.

romanı iki farklı düzlemde okumak mümkündür. ilki bireysel, kişisel düzlem. anlatılanlar sıradan herhangi bir genç ya da yaşlı insanın yaşadıklarına çok benzemektedir. örneğin bu romanı şekspir'in "hamlet"inde anlatılanlara koşut olarak okuyabiliriz.

ama bunu aynı zamanda romanda anlatılan küçük topluluğu bir toplumsal yapı olarak düşünür, hattâ belirli bir tarihsellik zemininde değerlendirirsek o zaman da romanda bize hissettirilen ikinci paylaşım savaşı ve bir işgal durumunda olanları çözümleyecek şekilde de okuyabiliriz. savaşları, işgalleri de komutanlar, liderler, başkanlar, krallar, yöneticiler, düşünürler, planlarlar, teşvik ve tehdit ederek gençleri yani "asker"leri buna yönlendirir ve onlara yaptırırlar. burada gözleme ve yaptırabilme erkinin verdiği haz, aynı zamanda romanda anlatıldığı şekliyle "öldürmenin şehveti ve hazzı"yla birleşir sıklıkla. çünkü yaşlıların erkleri vardır belki ama aslında "iktidarsız"dırlar ve gençlerin bu anlamdaki güçleri, onların güçlerini büyüten ve gösteren bir hâle getirir.

bu unsurların en iyi gözlemlenebildiği yerler, frederick'in yazdığı ve witold'un okuduğu "mektuplar"dadır. "ikrar", "kanıt" ve "itiraf" niteliğindeki bu mektuplar ya da daha genel nitelikte söylersek birinin başkasına yazdığı mektubun okunması tam da bir pornografik olaydır. okur olarak bu eyleme biz de bu yolla katılırız ve aslında eyleyenlerden birisi oluruz.

witold gombrowicz bu sıradan ve basit olaydan yola çıkarak yazdığı bu romanda iki önemli unsuru bir arada kullanmış. ilki bir "polisye" durum, ikincisi ise "alaycı" bir dil. bunlar yazarın kişisel yaşamını ve özellikleri bilinince çok daha anlamlı hâle geliyor ve romanda hissettiğimiz öfkeyi ortaya çıkarıyor.

romandan yola çıkılarak yapılan filmi de izledim. yönetmen farklı bazı unsurlar katsa da yazarın bize anlatmak istediği şeyleri göstermeyi bence başarmış. sonuç olarak kitap, toplumsal ve bireysel düzlemde bir toplum ve birey eleştirisi yapan bir niteliğe sahip. yaş ve yapabilmek ana teması üzerinde pek çok izleğin ince ince işlenerek okura sunulduğu çok iyi bir modern anlatı örneği.

son olarak yazarın doğrudan bir karakter olarak adıyla sanıyla romanın içinde olması da üzerinde durulması gereken başka bir boyut. cesur bir yazar ve yapıt.